

dla studentów wydziałów prawa, gdyż trudny materiał prawny został przedstawiony przystępnie, oraz ułatwia zapamiętywanie podstawowych instytucji oraz zasad prawa rzymskiego prywatnego.

Obecnie prawo rzymskie jest wykładane na uniwersyteckich studiach jurystycznych i nadal pełni bardzo ważną rolę encyklopedycznego wprowadzenia w świat pojęć i konstrukcji prawa świeckiego i kościelnego. Ponadto pomaga lepiej zrozumieć obowiązujące normy prawne i ustalić pochodzenie wielu instytucji i zasad prawnych, którymi posługuje się Kościół katolicki. Stąd można aktualizować wypowiedź Fryderyka K. von Savigny'ego (1779-1861), wybitnego romanisty niemieckiego i głównego twórcy szkoły historycznej, że „niemożliwe jest zrozumienie prawa kanonicznego bez prawa rzymskiego”².

Publikacja ks. prof. Antoniego Dębińskiego wpisuje się w dorobek naukowy z zakresu prawa rzymskiego i stanowi pomoc dydaktyczną do kształcenia nowych pokoleń prawników. Studium prawa rzymskiego, jak podaje sam Autor, stanowi podstawę do prawniczego myślenia, argumentacji, precyzyjnej i jasnej terminologii, a także formułowania reguł, zasad i podziałów, które znajdują zastosowanie w wielu dyscyplinach prawnych. Instytucje i pojęcia wykształcone przez rzymskich prawników stanowią podstawę współczesnego prawa cywilnego. Natomiast zwięzłe rzymskie paremie nadal są istotnym elementem retoryki prawniczej. Na zakończenie warto powtórzyć za podręcznikiem (s. 27) wypowiedzi Ulpiana na temat istoty prawa, które zawierają wyraźny postulat jego zgodności z zasadami moralnymi: „Ius praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere” (Ulpian, D. 1, 1, 10, 1: „Zasady prawa są następujące: żyć szlachetnie, innym nie szkodzić, oddać każdemu, co mu się należy”), „Iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia” (Ulpian, D. 1, 1, 10, 2: „Nauka prawa jest znajomością spraw boskich i ludzkich, wiedzą o tym, co słuszne i niesłuszne”).

Ks. Stanisław Tymosz

Katedra Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego WPPKiA KUL

Artur M e z g l e w s k i, *Szkolnictwo wyznaniowe w Polsce w latach 1944-1980. Studium historyczno-prawne*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2004, ss. 432.

Do czasów rewolucji francuskiej w państwach europejskich nie było państwowego systemu nauczania. Kościoły zakładały i prowadziły szkoły wszystkich rodzajów i stopni. Państwa nie rościły sobie pretensji do tworzenia szkół i innych ośrodków

² Tamże, s. 145.

nauczania. Dopiero czas rewolucji francuskiej i następujący po niej okres rozpoczęły nowy etap budowania przez państwo monopolu w dziedzinie szkolnictwa w imię świeckości szkoły. Jednakże Kościoły z racji swej misji w świecie nie zrezygnowały z posiadanych kompetencji względem szkół wyznaniowych.

Przedmiotem prezentowanej publikacji Artura Mezglewskiego są szkoły prowadzone przez jednostki organizacyjne poszczególnych związków wyznaniowych. Autor zajmuje się statusem szkół wyznaniowych i innych zakładów naukowo-wychowawczych w Polsce w latach 1944-1980.

W strukturze pracy wyodrębnione zostały: wykaz skrótów (s. 5-6), wstęp (s. 7-14), cztery rozdziały (s. 15-337), zakończenie (s. 339-343), obszerna bibliografia (s. 345-402), aneksy (s. 403-430) oraz spis treści (s. 431-432).

W p i e r w s z y m rozdziale autor przedstawił prawne i faktyczne możliwości prowadzenia szkół przez instytucje wyznaniowe (s. 15-101). Po II wojnie światowej działalnością szkolno-wychowawczą zajmowały się przede wszystkim zgromadzenia zakonne Kościoła katolickiego, kurie biskupie tegoż Kościoła oraz sporadycznie inne związki wyznaniowe. Możliwości prawne prowadzenia tego typu szkół wyznaczały obowiązujące akty normatywne, natomiast możliwości faktyczne – tendencje w polityce oświatowej i wyznaniowej państwa. W rozdziale d r u g i m, dotyczącym ograniczania działalności szkolnictwa wyznaniowego (s. 103-200), Autor podkreślił, że utrudnienia miały niejednokrotnie charakter zakamuflowany, często nieudokumentowany, toteż nie zawsze można je rozważać na płaszczyźnie prawnej. Wśród czynników ograniczających działalność zakładów wychowawczych Autor wyróżnił przypadki instrumentalnego i tendencyjnego stosowania przepisów o nadawaniu szkołom wyznaniowym uprawnień szkół publicznych. Tendencyjne decyzje władz oświatowych w zakresie uzyskiwania przez nie uprawnień szkół państwowych, ograniczanie bazy lokalowej szkolnictwa wyznaniowego, opodatkowanie działalności szkolnej podatkiem dochodowym i podatkami terenowymi oraz inne ograniczenia stawiały je w sytuacji o wiele bardziej niekorzystnej w porównaniu ze szkołami prowadzonymi przez państwo.

W rozdziale t r z e c i m (s. 201-274) omawiana jest problematyka dotycząca likwidacji szkół wyznaniowych. Odradzające się po 1944 r. szkolnictwo wyznaniowe doznało w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych nie tylko ograniczeń odnośnie do jego działalności, lecz przede wszystkim uległo znacznemu ograniczeniu liczbowemu. Proces likwidowania oświatowo-wychowawczych instytucji wyznaniowych rozpoczął się praktycznie od roku szkolnego 1947/48 i trwał do połowy lat sześćdziesiątych. Można tu wyróżnić dwa etapy: okres stalinowski i gomułkowski. Charakterystyczne jest pozorowanie legalności tych działań poprzez powoływanie się na określone przepisy prawne, jednak bez wskazywania oczywistych i udowodnionych podstaw faktycznych. Autor, analizując decyzje władz szkolnych, stanowiące podstawę zamknięcia poszczególnych zakładów wyznaniowych, dochodzi do stwierdzenia, że w żadnym przypadku zamknięcie szkoły nie nastąpiło zgodnie z obowiązującym prawem.

Rozdział c z w a r t y dotyczy laicyzacji szkół wyznaniowych na tle procesu laicyzacji systemu szkolnictwa i wychowania (s. 275-337). Ograniczanie działalności szkolnej związków wyznaniowych nie stanowiło celu samego w sobie, lecz było jednym z przejawów realizowanej w tym okresie polityki laicyzacyjnej. Stosunek władz

państwowych do szkolnictwa wyznaniowego wynikał przede wszystkim z realizowanej wówczas polityki laicyzacyjnej systemu oświaty i całego życia społecznego. Zarówno likwidacje szkół wyznaniowych, jak i ograniczenia ich działalności stanowiły przejaw tej polityki. Szkoły wyznaniowe, które nie zostały zamknięte, poddawane były tym samym procesom laicyzacyjnym co szkoły państwowe. Wynikało to z konieczności podporządkowania się różnorodnym przepisom i zarządzeniom władz odnoszącym się do całego systemu szkolnictwa.

Problematyka dotycząca szkół wyznaniowych nie zawsze jest traktowana jako zagadnienie odrębne. W przeszłości tego rodzaju podejście wynikało z pozytywistycznego ustosunkowania się poszczególnych autorów do założeń polityki państwa, obecnie zaś może być wyrazem stanowiska, że szkoły typowe dla ustroju szkolnictwa – prowadzone przez instytucje wyznaniowe – zasadniczo podlegają tym samym przepisom prawnym co inne szkoły niepaństwowe, a więc nie mają żadnych cech specyficznych i tym samym nie potrzebują osobnego omawiania. Dlatego bardzo korzystnym wypełnieniem tej luki jest prezentowana publikacja Artura Mezglewskiego. To bardzo dobra monografia, ułatwiająca zrozumienie skomplikowanej problematyki szkolnictwa wyznaniowego w czasach PRL-u. Jasny, spójny i pogłębiony wykład oparty na archiwaliach, często nieznanymi, systematyzuje zagadnienie tak ważne w życiu związków wyznaniowych i państwa. Autor nie pomija żadnych kwestii, często trudnych, zajmując w wielu z nich własne stanowisko. Publikacja ta jest godna polecenia historykom, prawnikom oraz tym wszystkim, którzy są zainteresowani stosunkowo niedawnym okresem systemu totalitarnego, jakim był czas PRL-u.

Krzysztof Orzeszyna

Katedra Kościelnego Prawa Publicznego WPPKiA KUL

Synodalność Kościoła w nauczaniu i działalności Jana Pawła II. Materiały ogólnopolskiej sesji naukowej zorganizowanej 23 października 2003 r. w Lublinie, red. ks. Stanisław Tymosz, Lublin: Wydawnictwo KUL 2004, ss. 216, nk. 12.

Znane i cenione Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego opublikowało dzieło zbiorowe *Synodalność Kościoła w nauczaniu i działalności Jana Pawła II*. Stanowi ono dorobek twórczy ogólnopolskiej sesji naukowej, zorganizowanej z okazji 25-lecia pontyfikatu Ojca Świętego Jana Pawła II na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim przez Katedrę Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji tej uczelni.

Należy w pełni zgodzić się z twierdzeniem ks. prof. dr hab. Antoniego Dębińskiego, że temat obrad został dobrany bardzo trafnie (s. 11). Konferencję zorganizowano bowiem w roku 25-lecia pontyfikatu Jana Pawła II. Pogląd ten uzasadnia